दाङ जिल्लाका निबन्धकार र तिनका निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर
तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको आंशिक
परिपूर्तिको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
इन्द्रा विष्ट
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६७

शोध–निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानवविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा इन्द्रा विष्टले **दाङ जिल्लाका निबन्धकार र तिनका निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक
प्रा. केशव सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०६७/२/३०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा इन्द्रा विष्टले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोगका लागि तयार पर्नुभएको **दाङ जिल्लाका निबन्धकार र तिनका निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति **हस्ताक्षर**

१. प्रा.राजेन्द्र सुवेदी ....

(विभागीय प्रमुख)

२. प्रा. केशव सुवेदी ....

(शोध निर्देशक)

३. उप-प्रा. रजनी ढकाल

....

(बाह्य परीक्षक)

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्राध्यापक केशव सुवेदीज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हु । आफ्ना अनेकौं व्यस्तताहरू हुँदाहुँदै पनि निरन्तर रूपमा सरसल्लाह, सुझाव एवं निर्देशन दिएर समुचित मार्गनिर्देशन गर्नुहुने गुरु केशव सुवेदी ज्यूप्रतिमा हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययनको प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्ने सुअवसर प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्राध्यापक राजेन्द्र सुवेदी तथा विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति आभारी छु । शिक्षादीक्षामा सुनौलो अवसर प्रदान गर्ने आदरणीय बुबाआमा होमबहादुर विष्ट र भीमकला विष्टप्रति म चिरऋणी छु । मेरो उज्जवल भविष्यको चाहना राखी सधै उत्प्रेरणा र हौसला प्रदान गरी स्नातकोत्तर तहको अध्ययन पूरा गराउनका लागि आर्थिक तथा पारिवारिक वातावरण मिलाइदिने मेरा जीवनसाथी एकराज भण्डारीप्रति सदा ऋणी रहने छु । नाबालक छोराको उचित रेखदेख गरी शैक्षिक वातावरण मिलाइदिने मेरा पूज्यनीय सासू ससुरा पद्मादेवी भण्डारी र गोविन्दप्रसाद भण्डारीप्रति पनि ऋणी छु । साथै मेरो प्रगतिको कामना गरी सधै सहयोग गर्न तल्लिन रहने मेरा आदरणीय मामा माइजू भूपालसिंह के.सी. र डोमादेवी के.सी.ज्यूमा विशेष आभारी छु ।

यो शोधकार्य सम्पन्न गर्नको लागि आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने विश्वविद्यालय अनुदान आयोगलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । प्रस्तुत शोधपत्रको सामग्रीसङ्कलनका क्रममा आफ्नो अमूल्य समय र आफूले सङ्गृहीत गरेका सामग्रीहरू उपलब्ध गराइ सहयोग गर्नुहुने गुरु उप-प्राध्यापक नेत्रमणि सुवेदी तथा अग्रजहरू उत्तमकृष्ण मजगैयाँ, नित्यानन्द शर्मा, पद्मप्रसाद शर्मा, डा.कृष्णराज डि.सी. प्रति आभारी छु । साथै केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुर, राप्ती साहित्य परिषद् दाङ र नयाँ युगबोध दाङलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधकार्यको क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव र प्रुफरिडिङ्ग कार्यमा महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने आत्मीय साथी सरिता भारती र बालाकृष्ण अधिकारीप्रति विशेष आभारी छु । यसैगरी प्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने शुभचिन्तक तथा साथीहरू गोमा महरा, निर्मला सुवेदी, कान्ति शर्मा, माधवा रेग्मी, समीक्षा भारती, विक्रान्त ज्ञवालीप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै छोरा शालीन भण्डारी, बहिनी शान्ति के.सी., यमुना अधिकारी, नन्द विनिता भण्डारी र ज्वाँइ पवन अधिकारीप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । प्रस्तुत शोधपत्र समयमै टङ्कण गरी सेटिङ्ग कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने सुनेश श्रेष्ठलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा **दाङ जिल्लाका निबन्धकार र तिनका निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

त्रि.वि.दर्ता नं : ६-१-५४-२३५-९५
परीक्षा क्रमाङ्क : ४०७३
मितिः २०६६/२/३०

इन्द्रा विष्ट
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

सङ्क्षिप्तीकृत सूची

आई.ए	=	इन्टर मिडिएट
आ.दी.	=	आचार्य दीक्षित
इ.सं.	=	इस्वी सम्वत्
एफ.एम	=	फ्रिक्वेन्सी मोडुलेसन
एम.ए	=	मास्टर अफ् आर्टस्
एस.पी.	=	सुपरीटेण्डेन पुलिस
ए.सं.	=	एघारौं संस्करण
के.एल.	=	खेतुलाल
के.पी.	=	कृष्णप्रसाद
कि.मि.	=	किलोमिटर
के.सी.	=	खत्री क्षेत्री
गा.वि.स.	=	गाउँ विकास समिति
जी.एम्.	=	घर्तीमगर
टी.भी.	=	टेलिभिजन
डा.	=	डाक्टर
डी.सी.	=	डाँगी क्षेत्री
ताना	=	तारानाथ
ते.सं.	=	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	=	दोस्रो संस्करण
ध.च.	=	धनुषचन्द
ने.रा.प्र.प्र.	=	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प.प.उ.मा.वि.	=	पद्मोदय पब्लिक उच्च माध्यमिक विद्यालय
पं.	=	पण्डित
प्र.ले.स.	=	प्रगतिशील लेखक सङ्घ
प्रा.	=	प्राध्यापक
प्रा.ली.	=	प्राइभेट लिमिटेड
पी.एच.डी.	=	डक्टर अफ फिलोसफी
पृ.	=	पृष्ठ
फि.पि.	=	फिलिपिन्स
मा.वि.	=	माध्यमिक विद्यालय
रु.	=	रुपैयाँ

वि.ए.	=	ब्याचुलर अफ् आर्टस्
वि.एड्.	=	ब्याचुलर अफ् एजुकेसन
वि.एल.	=	ब्याचुलर अफ् ल
वी.पी	=	विश्वेश्वर प्रसाद कोइराला
वि.सं.	=	विक्रम सम्बत्
यू.एन.डि.पि.	=	यूनाइटेड नेशन डेभ्लभमेन्ट प्रोग्राम
यू.एस.	=	यूनाईटेड स्टेट
सम्पा.	=	सम्पादन
स्व.	=	स्वर्गीय
त्रि.वि.	=	त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विषय सूची

परिच्छेद एक : शोधपरिचय		**१–७**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	६
१.८	शोधकार्यको क्षेत्र तथा सीमाङ्कन	६
१.९	सामग्री सङ्कलन तथा शोधविधि	६
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	७
परिच्छेद-दुई : दाङ जिल्लाको परिचय र सङ्क्षिप्त साहित्यिक इतिहास		**८–२१**
२.१	विषय परिचय	८
२.२	नामकरण	८
२.३	भौगोलिक एवम् प्राकृतिक परिचय	९
	२.३.१ नदीनाला	१०
	२.३.२ जलवायु	११
	२.३.३ छहरा, ताल, तलाउ र गुफा	११
	२.३.४ प्राकृतिक वनस्पति	११
	२.३.५ माटो	१२
२.४	ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	१२
२.५	सामाजिक, सांस्कृतिक परिचय	१३
२.६	जनसङ्ख्या	१४
२.७	भाषाभाषीको आधारमा जनसङ्ख्या	१५
२.८	मन्दिर तथा धार्मिक स्थलहरू	१५
२.९	दङाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास	१५
२.१०	दाङ जिल्लामा निबन्ध रचनाको पृष्ठभूमि र परम्परा	१८
तेस्रो परिच्छेद : दङाली निबन्धहरूको सर्वेक्षण		**२२–३७**
३.१	पृष्ठभूमि	२२
३.२	दङाली निबन्धयात्राको विकासक्रम	२२
	३.२.१ प्रथम चरण (वि.सं. २००३-२०३२)	२२

	३.२.२ द्वितीय चरण (वि.सं. २०३३-२०४५)	२३
	३.२.३ तृतीय चरण (वि.सं. २०४६ देखि हालसम्म)	२३
३.३	दङाली निबन्धकारहरूको सामान्य परिचय	२४
	३.३.१ नारायणप्रसाद शर्मा (१९८८)	२५
	३.३.२ गुरुप्रसाद शर्मा रेग्मी (१९९७)	२६
	३.३.३ भीमकान्त शर्मा आचार्य (२००१)	२७
	३.३.४ सूर्यनाथ सापकोटा (२००५)	२८
	३.३.५ उत्तमकृष्ण मजगैयाँ (२००९)	२९
	३.३.६ डा. गोविन्द कुसुम (२०११)	३०
	३.३.७ पद्मप्रसाद शर्मा (२०१५)	३१
	३.३.८ डिल्लीराज आचार्य (२०१७)	३२
	३.३.९ नारायण नेपाल (२०२०)	३३
	३.३.१० चिन्तामणि योगी (२०२०)	३३
	३.३.११ नेत्रमणि सुवेदी 'नेत्र एटम' (२०२६)	३४
	३.३.१२ शारदा शर्मा (२०२७)	३५
	३.३.१३ उदय जि.एम. (२०२८)	३६
३.४	निष्कर्ष	३६
परिच्छेद चार : दङाली निबन्धकार र तिनका निबन्धकृतिको विश्लेषण		**३८–१३७**
४.१	पृष्ठभूमि	३८
४.२	नारायणप्रसाद शर्मा (१९८८) को फर्केर हेर्दा लेखमालासङ्ग्रहको विश्लेषण	३८
	४.२.१ लेखन र प्रकाशन	३८
	४.२.२ संरचना	३८
	४.२.३ शीर्षक	३९
	४.२.४ विषयवस्तु	३९
	४.२.५ विचार	४१
	४.२.६ भाषा	४२
	४.२.७ शैली	४२
	४.२.८ निष्कर्ष	४३
४.३	गुरुप्रसाद रेग्मी (१९९७) को बालबालिका, शिक्षक र शिक्षा निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण	४३
	४.३.१ लेखन र प्रकाशन	४३
	४.३.२ संरचना	४४
	४.३.३ शीर्षक	४५

४.३.४ विषयवस्तु ४५
४.३.५ विचार ४८
४.३.६ भाषा ४८
४.३.७ शैली ४८
४.३.८ निष्कर्ष ४९
४.४.१ भीमकान्त शर्मा आचार्य (२००१) को मुक्तिनाथ दर्शन यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ४९
४.४.१.१ लेखन र प्रकाशन ४९
४.४.१.२ संरचना ५०
४.४.१.३ शीर्षक ५०
४.४.१.४ विषयवस्तु ५१
४.४.१.५ विचार ५५
४.४.१.६ भाषा ५६
४.४.१.७ शैली ५६
४.४.१.८ निष्कर्ष ५६
४.४.२ भीमकान्त शर्मा आचार्य (२००१) को चारधाम यात्रा : वर्णन र विवेचना यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ५६
४.४.२.१ लेखन र प्रकाशन ५६
४.४.२.२ संरचना ५७
४.४.२.३ शीर्षक ५७
४.४.२.४ विषयवस्तु ५८
४.४.२.५ विचार ६१
४.४.२.६ भाषा ६१
४.४.२.७ शैली ६१
४.४.२.८ निष्कर्ष ६२
४.५ सूर्यनाथ सापकोटा (२००५) को श्रीलंका यात्राका अनुभूतिहरू यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ६२
४.५.१ लेखन र प्रकाशन ६२
४.५.२ संरचना ६३
४.५.३ शीर्षक ६३
४.५.४ विषयवस्तु ६४
४.५.५ विचार ६६
४.५.६ भाषा ६६

४.५.७ शैली ६७
४.५.८ निष्कर्ष ६७
४.६.१ उत्तमकृष्ण मजगैयाँ (२००९) को धरोधर्म हजुर ! निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण ६८
४.६.१.१ लेखन र प्रकाशन ६८
४.६.१.२ संरचना ६८
४.६.१.३ शीर्षक ६८
४.६.१.४ विषयवस्तु ६९
४.६.१.५ विचार ७०
४.६.१.६ भाषा ७१
४.६.१.७ शैली ७१
४.६.१.८ निष्कर्ष ७२
४.६.२ उत्तमकृष्ण मजगैयाँ (२००९) को गृहलक्ष्मी भित्र्याएपछि निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण ७२
४.६.२.१ लेखन र प्रकाशन ७२
४.६.२.२ संरचना ७३
४.६.२.३ शीर्षक ७३
४.६.२.४ विषयवस्तु ७३
४.६.२.५ विचार ७५
४.६.२.६ भाषा ७६
४.६.२.७ शैली ७७
४.६.२.८ निष्कर्ष ७७
४.६.३ उत्तमकृष्ण मजगैयाँ (२००९) को सुनको फुल पार्ने पोथी निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण ७७
४.६.३.१ लेखन र प्रकाशन ७७
४.६.३.२ संरचना ७८
४.६.३.३ शीर्षक ७८
४.६.३.४ विषयवस्तु ७९
४.६.३.५ विचार ८१
४.६.३.६. भाषा ८१
४.६.३.७ शैली ८२
४.६.३.८ निष्कर्ष ८२
४.७ गोविन्द ‘कुसुम’ (२०११) को पारिको अनुभव यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ८३

४.७.१ लेखन र प्रकाशन ८३
४.७.२ संरचना ८३
४.७.३ शीर्षक ८३
४.७.४ विषयवस्तु ८३
४.७.५ विचार ८८
४.७.६ भाषा ८८
४.७.७ शैली ८९
४.७.८ निष्कर्ष ८९
४.८.१ पद्मप्रसाद शर्मा (२०१५) को ढिकपुरदेखि मेचीपुलसम्म यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ९०
४.८.१.१ लेखन र प्रकाशन ९०
४.८.१.२ संरचना ९०
४.८.१.३ शीर्षक ९०
४.८.१.४ विषयवस्तु ९०
४.८.१.५ विचार ९२
४.८.१.६ भाषा ९२
४.८.१.७ शैली ९२
४.८.१.८ निष्कर्ष ९३
४.८.२ पद्मप्रसाद शर्मा (२०१५) को शब्दको भेद र कार्यक्रमको स्वरूप निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण ९३
४.८.२.१ लेखन र प्रकाशन ९३
४.८.२.२ संरचना ९३
४.८.२.३ शीर्षक ९४
४.८.२.४ विषयवस्तु ९४
४.८.२.५ विचार ९५
४.८.२.६ भाषा ९५
४.८.२.७ शैली ९५
४.८.२.८ निष्कर्ष ९६
४.८.३ पद्मप्रसाद शर्मा (२०१५)को पहलवानपुरदेखि तिलासम्म यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ९६
४.८.३.१ लेखन र प्रकाशन ९६
४.८.३.२ संरचना ९६
४.८.३.३ शीर्षक ९७

४.८.३.४ विषयवस्तु ९७
४.८.३.५ विचार ९८
४.८.३.६ भाषा ९९
४.८.३.७ शैली ९९
४.८.३.८ निष्कर्ष ९९
४.९.१ डिल्लीराज आचार्य (२०१७) को माननीय महात्म्य निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण १००
४.९.१.१ लेखन र प्रकाशन १००
४.९.१.२ संरचना १००
४.९.१.३ शीर्षक १००
४.९.१.४ विषयवस्तु १०१
४.९.१.५ विचार १०२
४.९.१.६ भाषा १०२
४.९.१.७ शैली १०२
४.९.१.८ निष्कर्ष १०३
४.९.२ डिल्लीराज आचार्य (२०१७) को भूपरिवेष्टितदेखि समुद्रवेष्टितसम्म यात्रासंस्मरणको विश्लेषण १०३
४.९.२.१ लेखन र प्रकाशन १०३
४.९.२.२ संरचना १०३
४.९.२.३ शीर्षक १०४
४.९.२.४ विषयवस्तु १०५
४.९.२.५ विचार १०७
४.९.२.६ भाषा १०८
४.९.२.७ शैली १०९
४.९.२.८ निष्कर्ष १०९
४.१० नारायण नेपाल (२०२०) को मूल्यहरू निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण ११०
४.१०.१ लेखन र प्रकाशन ११०
४.१०.२ संरचना ११०
४.१०.३ शीर्षक १११
४.१०.४ विषयवस्तु १११
४.१०.५ विचार ११३
४.१०.६ भाषा ११३
४.१०.७ शैली ११४

४.१०.८ निष्कर्ष १११४
४.११ चिन्तामणि योगी (२०२०) को म्यान्माको माया यात्रासंस्मरणको विश्लेषण ११५
४.११.१ लेखन र प्रकाशन ११५
४.११.२ संरचना ११५
४.११.३ शीर्षक ११६
४.११.४ विषयवस्तु ११६
४.११.५ विचार १२१
४.११.६ भाषा १२२
४.११.७ शैली १२२
४.११.८ निष्कर्ष १२२
४.१२ नेत्र एटम (२०२६) को सीमान्त आकाश निवार्तासङ्ग्रहको विश्लेषण १२३
४.१२.१ लेखन र प्रकाशन १२३
४.१२.२ संरचना १२३
४.१२.३ शीर्षक १२४
४.१२.४ विषयवस्तु १२५
४.१२.५ विचार १२५
४.१२.६ भाषा १२६
४.१२.७ शैली १२६
४.१२.८ निष्कर्ष १२७
४.१३ शारदा शर्मा (२०२७) को महिला लेखमालासङ्ग्रहको विश्लेषण १२७
४.१३.१ लेखन र प्रकाशन १२७
४.१३.२ संरचना १२८
४.१३.३ शीर्षक १२८
४.१३.४ विषयवस्तु १२८
४.१३.५ विचार १३०
४.१३.६ भाषा १३१
४.१३.७ शैली १३१
४.१३.८ निष्कर्ष १३१
४.१४ उदय जी.एम. (२०२८) को पुच्छर नभएका हनुमान निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषण १३२
४.१४.१ लेखन र प्रकाशन १३२
४.१४.२ संरचना १३२
४.१४.३ शीर्षक १३३
४.१४.४ विषयवस्तु १३३

४.१४.५ विचार १३४
४.१४.६ भाषा १३५
४.१४.७ शैली १३५
४.१४.८ निष्कर्ष १३६
४.१५ समग्र निबन्धगत निष्कर्ष १३६
परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र उपसंहार १३८–१४७
५.१ निष्कर्ष १३८
५.२ प्रस्तावित शोधशीर्षकहरू १४७
सन्दर्भग्रन्थ सूची